

СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ ДЕРЖАВИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

STATE STRATEGIC ORIENTATIONS FOR ENSURING SUSTAINABLE AGRICULTURAL DEVELOPMENT IN THE CONDITIONS OF DIGITALIZATION OF THE ECONOMY

В статті обґрунтована доцільність та формалізована змістовність удосконалення й активізації стратегічних орієнтирів державної політики сталого розвитку сільського господарства в умовах цифровізації. Визначена мета та напрями формування структурної державної політики сталого розвитку сільського господарства. Для формування стратегічних орієнтирів сучасної державної політики сталого розвитку сільського господарства було проведено пілотне обстеження у формі анкетування серед науковців, викладачів, державних службовців та представників сільського господарства.

Ключові слова: сільське господарство, сталий розвиток, державна політика, стратегічні цілі, структурна політика, цифровізація.

В статье обоснована целесообразность и формализованная содержательность совершенствования и активизации стратегических ориентиров государственной политики устойчивого развития сельского хозяйства в условиях цифровизации. Определена цель и направления формирования структурной государственной политики устойчивого развития сельского хозяй-

ства. Для формирования стратегических ориентиров современной государственной политики устойчивого развития сельского хозяйства было проведено пилотное обследование в форме анкетирования среди ученых, преподавателей, государственных служащих и представителей сельского хозяйства.

Ключевые слова: сельское хозяйство, устойчивое развитие, государственная политика, стратегические цели, структурная политика, цифровизация.

The article substantiates the expediency and formalizes the content of improving and intensifying the strategic guidelines of the state policy of sustainable development of agriculture in the context of digitalization. The purpose and directions of formation of structural state policy of sustainable development of agriculture are defined. In order to form strategic guidelines for modern state policy of sustainable agricultural development, a pilot survey was conducted in the form of a questionnaire among scientists, teachers, civil servants and representatives of agriculture.

Key words: agriculture, sustainable development, state policy, strategic goals, structural policy, digitalization.

УДК 338.43:330.34

Пінчук А.О.

к.е.н., доцент

Чернігівський національний
технологічний університет

Постановка проблеми. Сільське господарство в Україні перебуває у складних організаційно-економічних умовах невизначеності щодо параметрів інноваційності та державної політики стосовно регулювання його сталого розвитку. В сучасних умовах сформовано безліч регулятивних проблем в системі формування й розвитку інноваційно-інвестиційного потенціалу сільського господарства, засад становлення адаптивної моделі сталого розвитку сільського господарства в умовах цифровізації. За відсутності чіткого концептуально-методологічного бачення аналізу представленої проблеми, яка, безумовно, потребує вирішення, науковий пріоритет полягає у розробці стратегічних орієнтирів державної політики сталого розвитку сільського господарства. Виникла необхідність розробки комплексного національно-ідентичного підходу до вирішення проблеми виходу сільського господарства з інноваційної кризи, розробити адаптовану до українських реалій концепцію стратегічних дій держави у напрямку сталого розвитку, яка б враховувала також регіональні особливості. Це, на думку автора, з часом сприятиме формуванню такого типу взаємодії продуктивних сил і реалізації виробничих відносин, які несуть в собі підвалини прогресивності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

В дослідженнях вітчизняних вчених-економістів, присвячених проблемам формування та реалізації державної політики сталого розвитку сільського господарства в умовах цифровізації національної економіки в більшій мірі досліджується стан речей, що склався в даній сфері і в меншій мірі надаються пропозиції з її удосконалення.

Управлінські аспекти формування та реалізації державної політики сталого розвитку сільського господарства розроблялися у працях: В. Борщевського, О. Дяченка, О. Манойленка, І. Мушака, А. Никифорова, В. Русана, П. Саблук, М. Скорик, А. Черепа, Т. Шестаковської та ін. [1-9].

Незважаючи на широкий спектр напрямів дослідження особливостей державної політики сталого розвитку сільського господарства, у працях зазначених учених практично не знайшли відображення питання розробки стратегічних орієнтирів державної політики сталого розвитку сільського господарства в умовах цифровізації національної економіки та їх результативності.

Постановка завдання. Мета статті полягає в обґрунтуванні науково-прикладних засад формування та реалізації стратегічних векторів державної політики сталого розвитку сільського гос-

подарства в умовах цифровізації національної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Сталий розвиток сільського господарства забезпечує відповідна державна аграрна політика, яка реалізується через інноваційно-інвестиційний розвиток виробничої діяльності. Сучасна аграрна політика – це сукупність науково-технічних, виробничих, управлінських, фінансово-збутових та інших заходів, пов'язаних із просуванням нової чи поліпшеної продукції на ринок в умовах цифровізації національної економіки; це складний і не позбавлений ризику процес, хід якого визначається вихідними науково-технічними, фінансово-інвестиційними, соціо-еколого-економічними передумовами [1].

У свою чергу, у ході формування та реалізації державної політики сталого розвитку сільського господарства варто враховувати його основні особливості [2-4]: по-перше, нееластична пропозиція землі та робочої сили, що спонукає до орієнтації інновацій на підвищення продуктивності землі, або продуктивності робочої сили; по-друге, для суб'єктів сільського господарства вирішальне значення при прийнятті рішень щодо стабілізації їхнього доходу, а не стабілізація цін на продукцію. Тому, поряд з інноваціями, орієнтованими на зниження внутрішніх питомих витрат, системно повинні впроваджуватися інновації у напрямку збільшення обсягів виробництва а, головне, орієнтовані на диверсифікацію останнього.

Так, на думку науковця П. Саблук, важливими напрямами державної політики сталого розвитку є: – у рослинництві (розроблення системи агротехнічних заходів поетапного освоєння раціональної структури посівних площ, розробка високоадаптивних сортів й гібридів з високим рівнем генетичного захисту від біотичних та абіотичних факторів відповідного середовища, розробка генетично запрограмованих сортів і гібридів заданої біологічної й господарської спрямованості, удосконалення технологій обробітку ґрунту, освоєння промислових біотехнологій; у тваринництві (, реструктуризація породного складу, нарощування та стабілізація поголів'я сільськогосподарських тварин, відродження вівчарства, створення державної системи селекції у тваринництві і птахівництві тощо) [5].

Структурно та логічно стратегічні цілі державної політики забезпечення сталого розвитку сільського господарства повинні відповідати Закону України «Про інноваційну діяльність» від 05.12.2012 р. № 40-IV, Закону України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 05.12.2012р. № 3715- VI, Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 16.07.2019 р. № 848-VIII, Закону України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» від 16.01.2016 р. № 2623-III, Стратегії розвитку сільського господарства економіки на період до 2020 року, Концепції Державної

цільової програми розвитку сільського господарства економіки на період до 2020 року [6-8].

Тому держава повинна ініціювати розробку і активне впровадження в життя заходів щодо сталого інноваційного розвитку сільського господарства. У свою чергу, варто зауважити, що на сьогоднішній день ще не розроблено повноцінної структурної державної політики, спрямованої на подолання сукупності структурних деформацій в сільському господарстві у контексті цифровізації національної економіки. Структурна державна політика є одним з найбільш проблемних напрямів адже ставлення до неї є неоднозначним. Деякі науковці вважають, що структурна політика за своїм змістом є близькою до загальних заходів державного регулювання, інші розглядають як важливу складову частину соціо-еколого-економічної політики держави, адже структурність вирішення стратегічних завдань має зовсім інший якісний рівень.

Спираючись на проведений нами аналіз, а також цільові орієнтири державної політики сталого розвитку сільського господарства, кінцевою метою визначимо задоволення індивідуальних, суспільних та державних потреб й інтересів. Так як інтереси та потреби є неоднорідними, а швидше специфічними, головну мету структурної державної політики сталого розвитку сільського господарства поділимо на такі підцілі: 1) задоволення населення в продуктах харчування та забезпечення переробної промисловості сировиною; 2) підвищення конкурентоспроможності сільського господарства та забезпечення структурного маневру щодо пріоритетних підгалузей; 3) а сталий розвиток сільських територій та підвищення якості життя населення [9].

Досягнення поставлених цілей можливе тільки у разі обґрунтування й дотримання напрямків структурної державної політики, які мають охоплювати всі базові структурні зрізи аграрної сфери, ініціюючи і стимулюючи певні позитивні зрушення:

1. Галузева структура: стрімкий розвиток пріоритетних аграрних галузей, які є точками росту й забезпечують економічний прорив у контексті формування сприятливих умов для довгострокового сталого розвитку сільського господарства. Формування нових виробництв у відповідності до міжнародних прогресивних тенденцій. Підтримка розвитку унікальних національних виробництв у напрямку створення нових конкурентних переваг галузі. Створення альтернативних сільському господарству виробництв, які передбачають використання рекреаційного й культурно-історичного потенціалів територій.

2. Організаційно-економічна структура: Покращення співвідношення кількості прибуткових та збиткових підприємств. Підтримання багатокладності на селі. Стимулювання процесів реструктуризації та реформування аграрних підприємств,

підвищення їх результативності, зокрема шляхом стимулювання інноваційної активності, розвиток ринку консалтингових послуг, формування системи інформаційного забезпечення, доступність фінансово-інвестиційних ресурсів, сприяння процесам інтеграції.

3. Інституціональна структура: Врегулювання питань власності в сільському господарстві. Підтримка малого та середнього бізнесу. Створення рівних умов функціонування й одержання доходів, формування ефективного конкурентного середовища та взаємовигідних відносин між суб'єктами господарювання. Забезпечення адекватних пропорцій державної підтримки сільського господарства. Розвиток інститутів ринку сільськогосподарської продукції та сировини, праці і капіталу, формування інноваційної інфраструктури.

4. Територіальна структура: Прогресивний розподіл випуску продукції галузі по території країни. Вирівнювання межрегіональних рівнів соціально-економічного розвитку галузі.

5. Відтворювальна структура: Забезпечення оптимальних пропорцій у структурі факторів виробництва. Максимальне залучення в господарський оборот і підвищення ефективності використання природних, матеріальних та людських ресурсів на основі посилення мотиваційних механізмів розвитку, інноваційно-інвестиційної діяльності, ресурсозберігаючої політики, підтримка «зеленої» економіки та ін.

6. Науково-технологічна структура: Перехід на інноваційний шлях розвитку, технічна й технологічна модернізація галузі.

7. Структура зовнішньоекономічних зв'язків: Прогресивні зміни структури імпорту й експорту в галузі. Максимально можливе задоволення попиту населення на продовольчі товари за рахунок власних ресурсів та активізація процесів імпортозаміщення. Формування пріоритетів та інструментів зовнішньоекономічної аграрної політики [9-11].

Для формування стратегічних орієнтирів державного регулювання сталого розвитку сільського господарства нами було проведено пілотне обстеження шляхом анкетування науковців, викладачів, державних службовців і представників сільського господарства (рис. 1.), в Дніпропетровській, Харківській, Запорізькій, Чернігівській та Полтавській областях. Розроблена нами анкета «Оцінка результативності державного регулювання сталого розвитку сільського господарства» вміщує 12 запитань і є анкетною змішаного типу (включає запитання відкритого і закритого типу).

Структурно анкету сформовано так, щоб максимально включати думку всіх можливих респондентів щодо проблем і пріоритетів державного регулювання сталого розвитку сільського господарства України, які, в свою чергу, повинні гарантувати практичну результативність рекомендацій, отриманих нами, як результат проведених досліджень.

Відповідь на перше запитання «Як Ви оцінюєте інструменти державного регулювання сталого розвитку сільського господарства в Україні?» показала, що 67 % респондентів вважає стан державного регулювання у досліджуваній сфері незадовільним (табл. 1).

Таблиця 1

Оцінка респондентами дієвості інструментів державного регулювання сталого розвитку сільського господарства в Україні

Варіанти відповідей	Розподіл відповідей, %
Відмінно	3
Задовільно	25
Незадовільно	67
Важко оцінити	5

Визначення проблем сталого розвитку, їх структури, гостроти та вагомості є важливим кроком при

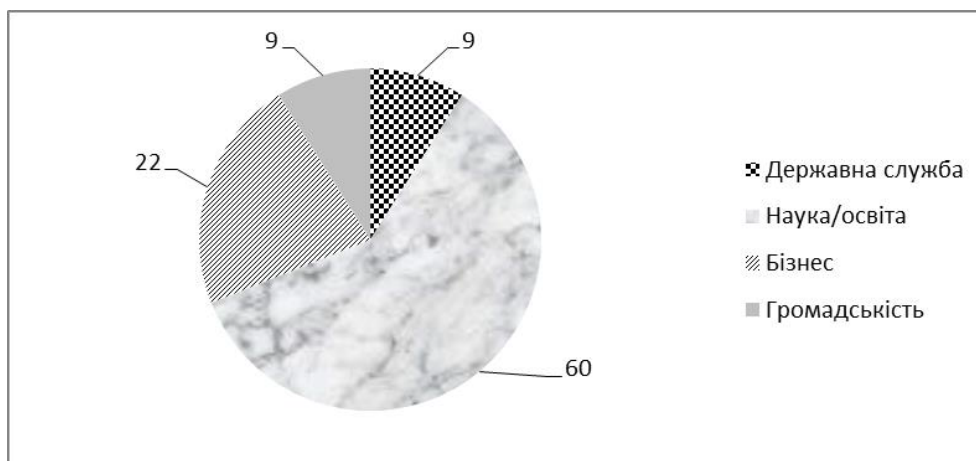

Рис. 1. Структура респондентів за своєю професійною діяльністю, %

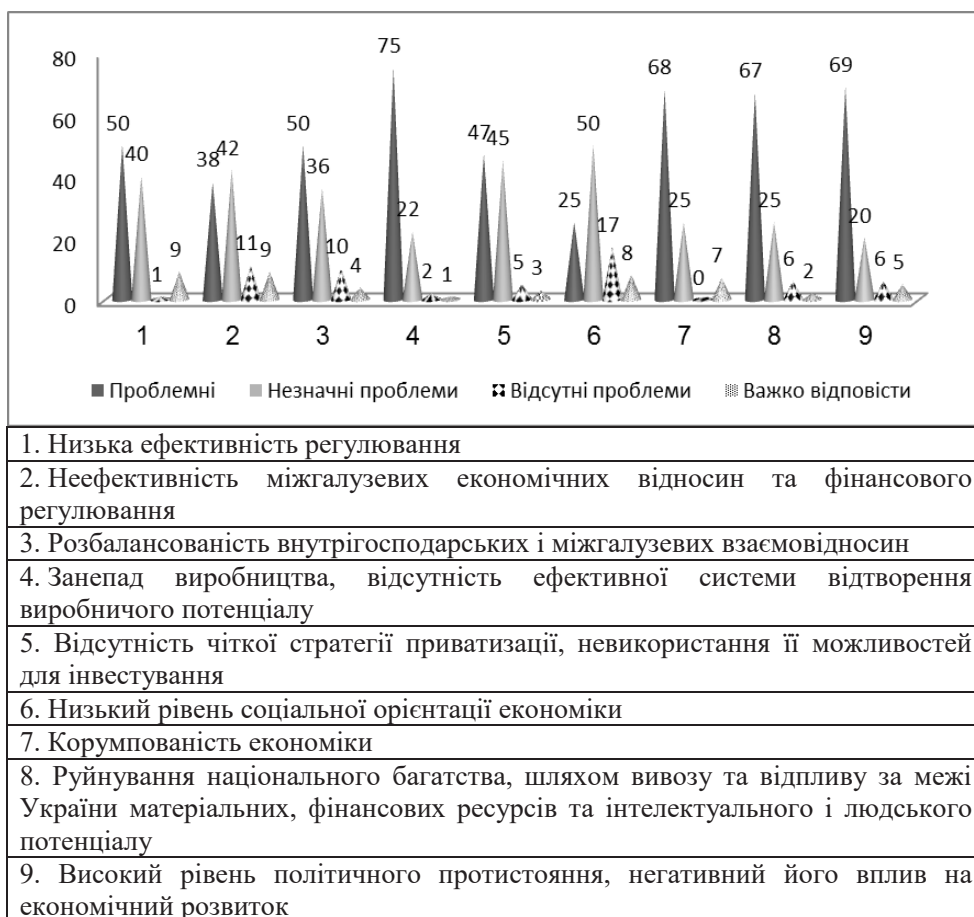
формуванні стратегічних орієнтирів державного регулювання. Кожна проблема обумовлена цілою низкою накопичених причин й обставин, які перетворили їх з потенційних на реальні. Для визначення джерел виникнення проблем сталого розвитку сільського господарства респондентам було запропоновано оцінити складові, які найбільше впливають на їх виникнення (табл. 2).

Таблиця 2
Оцінка впливу складових державного регулювання на сталий розвиток сільського господарства

Місце	Складова державного регулювання	до всіх опитаних, %
1	Політична	53
2	Грошово-кредитна	23
3	Правова	20
4	Бюджетно-податкова	26
5	Тіньова	27
6	Виробнича	23
7	Соціальна	23
8	Відносини власності	27
9	Зовнішньоекономічна	33

Перше місце серед найвпливовіших і визначальних джерел посіла політична складова, що віддзеркалює ускладнення суспільно-політичного стану в країні. При визначенні рівня деструктивного впливу можливих проблем державного регулювання сталого розвитку галузі респондентами було встановлено (рис. 2) найбільш проблемні: занепад виробництва, відсутність ефективної системи відтворення виробничого потенціалу; високий рівень політичного протистояння, негативний його вплив на розвиток; корумпованість економіки та руйнування національного багатства шляхом вивозу і відпливу за межі країни матеріальних, фінансових ресурсів, інтелектуального й людського потенціалу.

Причини, які мають високий вплив на занепад сільського господарства розглянуто на рис. 3. Серед них респонденти відмітили такі, як використання застарілих технологій, зношених фондів та застосування екологічно шкідливих технологій; незадовільний обсяг інвестиційного забезпечення та недосконала фінансово-кредитна система, а також звуження внутрішнього ринку збуту сільськогосподарської продукції, втрата доступу на зовнішні ринки та диспаритет цін на сільськогосподарську та промислову продукцію.

1. Низька ефективність регулювання
2. Неefективність міжгалузевих економічних відносин та фінансового регулювання
3. Розбалансованість внутрігосподарських і міжгалузевих взаємовідносин
4. Занепад виробництва, відсутність ефективної системи відтворення виробничого потенціалу
5. Відсутність чіткої стратегії приватизації, невикористання її можливостей для інвестування
6. Низький рівень соціальної орієнтації економіки
7. Корумпованість економіки
8. Руйнування національного багатства, шляхом вивозу та відпливу за межі України матеріальних, фінансових ресурсів та інтелектуального і людського потенціалу
9. Високий рівень політичного протистояння, негативний його вплив на економічний розвиток

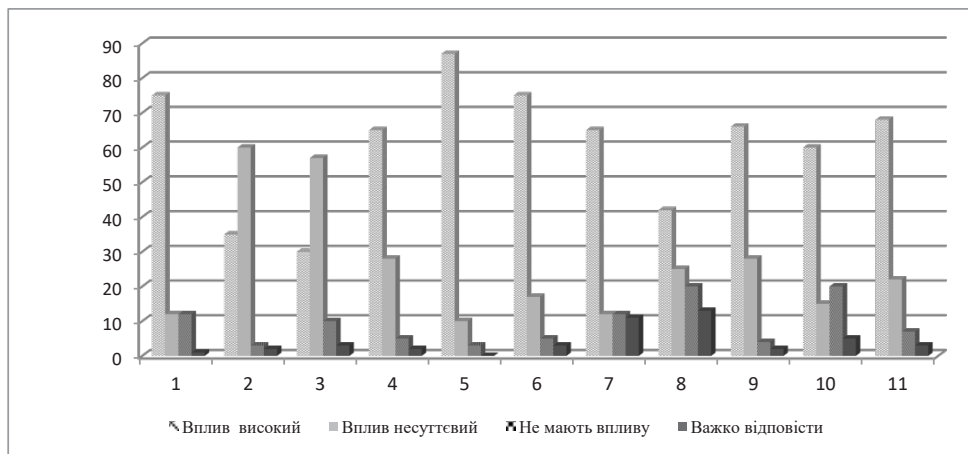
Рис. 2. Ступінь прояву проблем державного регулювання розвитку сільського господарства України

Розглядаючи можливі причини й загрози респонденти відмітили, що суттєвими з них, які мають істотний вплив на розвиток сільського господарства є: руйнування соціальної інфраструктури, негативні наслідки економічної кризи та втрата мотивації до продуктивної праці, низький рівень життя населення сільської місцевості, неефективність політики доходів.

Визначення чинників, які можуть сприяти забезпеченню сталого розвитку сільського господарства (табл. 3) дозволяє сформулювати пріоритетні напрями та стратегічні орієнтири державного

регулювання забезпечення сталого розвитку сільського господарства в Україні.

Так як сталий розвиток сільського господарства потребує інституційного забезпечення, у рамках анкетування респонденти відповідали на питання про потребу створення спеціальної організаційної структури, яка не тільки буде здійснювати формування системи заходів для сталого розвитку сільського господарства, а й моніторинг їх реалізації. Отже, більшість респондентів вважають, що необхідно створити певну організаційну структуру, яка буде відповідати за сталий розвиток сільського

1. Незадовільний обсяг інвестиційного забезпечення
2. Зростання витрат виробництва
3. Недосконала структура виробництва
4. Руйнування переробних підприємств
5. Використання застарілих технологій, зношених фондів та застосування екологічно-шкідливих технологій
6. Недосконала фінансово-кредитна система
7. Обмежені можливості вигідного збуту
8. Відсутність сформованих оптово-роздрібних ринків, обслуговуючих кооперативів
9. Звуження внутрішнього ринку збуту сільськогосподарської продукції, втрата доступу на зовнішні ринки
10. Вузький платоспроможний попит сільськогосподарських підприємств на товари виробничого призначення

Рис. 3. Оцінка впливу причин на занепад сільського господарства в Україні

Таблиця 3

Рейтинги чинників, які можуть сприяти забезпеченню сталого розвитку сільського господарства в Україні

Рейтинг	Чинник	% відповідей
1	Запобігання виникнення економічних загроз в аграрній сфері	43
2	Удосконалення нормативно-правової бази	34
3	Реалізація програм розвитку сільських територій	33
4	Вдосконалення фінансово-кредитної системи	30
5	Підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств	30
6	Створення сприятливого інвестиційного клімату	27
7	Розробка державних програм (стратегій)	27
8	Створення умов сталого економічного розвитку	23

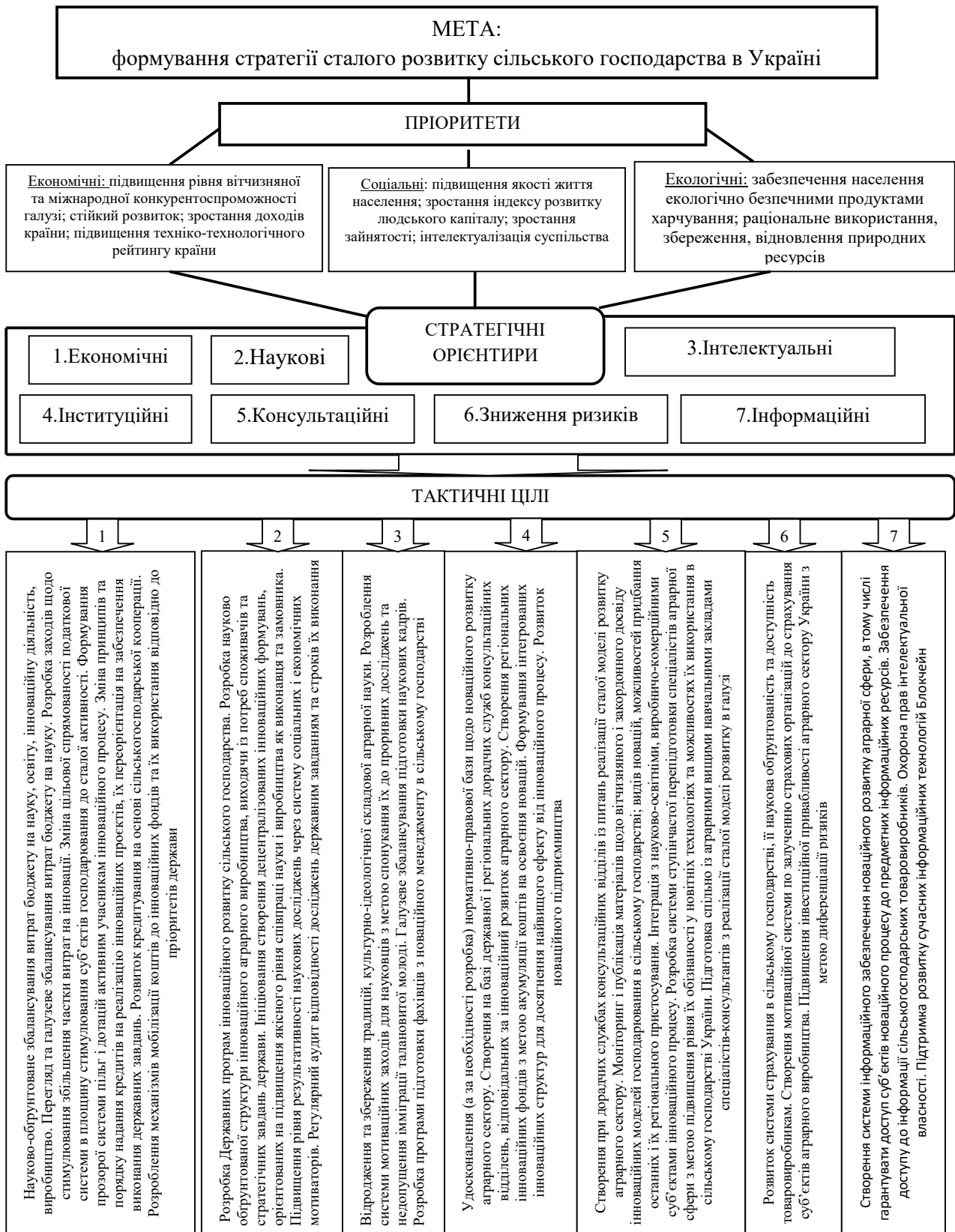

Рис. 4. Ключові стратегічні та тактичні орієнтири державного регулювання забезпечення сталого розвитку сільського господарства України в умовах цифровізації національної економіки*

господарства. В цілому, за результатами анкетування нами визначено вагомість та гостроту проблем державного регулювання сталого розвитку сільського господарства.

Тобто державне регулювання сталого розвитку сільського господарства полягає в забезпеченні значних структурних зрушень в економіці, техніці чи технологіях. Реалізація такої політики передбачає: матеріально-фінансове забезпечення довгострокових програм сталого розвитку науково-технічної інфраструктури (лабораторій, інноваційних наукових центрів); розробка механізму фінансування нововведень, які є ризикованими; реалізація науково-технічних програм; задоволення стратегічних і соціальних суспільних потреб тощо [7]. Отже, реалізація механізму державного регулювання забезпечення сталого розвитку сільського господарства виражається у розробці нормативно-правової бази, орієнтованої на активізацію інноваційно-інвестиційної діяльності в галузях (рослинництві та тваринництві), розробку і здійснення інноваційно-інвестиційної політики, підтримку інформаційно-аналітичного середовища та передбачає комплекс взаємопов'язаних стратегічних цілей та заходів (рис. 4).

Впровадження визначених стратегічних орієнтирів сприятиме реалізації задекларованих принципів розвитку країни на інноваційних засадах; наблизить та поєднає в цілях і завданнях освіту, науку і сільське господарство, забезпечивши таким чином синергетичний ефект від їх тісної взаємодії; сприятиме відновленню та гармонізації екологічного середовища; сформувати засади для переходу сільського господарства України із шляху наздоганяючого розвитку на шлях випереджувального; забезпечить значне підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції на міжнародному ринку.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, важливою умовою для ефективної державної політики сталого розвитку сільського господарства є реалізація спеціальної концепції та поточних програм, у тому числі за кожним напрямом, а також з фінансовим забезпеченням ґрунтуючись на визначених автором стратегічних й тактичних цілях. Результатом ефективної реалізації державної політики сталого розвитку сільського господарства є: покращення взаємодії між соціально-економічними факторами та інститутами інноваційної інфраструктури, сформоване сприятливе для інноваційної діяльності середовище; підвищення інноваційної активності не лише в частині розробки, але й комерціалізації інновацій; розробка спільних із зарубіжними науковцями дослідницьких проєктів; сформована мережева структура інноваційних компаній та кластерів в аграрному секторі; розвинені техніко-технологічні можливості вітчизняних аграрних суб'єктів господарювання, у стратегічній перспективі; результативне фінансування фундаментальних і прикладних досліджень.

Подальший розвиток сільського господарства в Україні можливий лише на основі ефективної інноваційно-інвестиційної політики держави. Тобто, сільське господарство в Україні має потенційні можливості для поліпшення своїх конкурентних позицій на міжнародному ринку, однак для їх зміцнення державі необхідно здійснити ряд заходів: сформувати соціально-економічну і політичну підтримку суб'єктів сільського господарства, які використовують наукоємне обладнання та нові технології; забезпечити формування й розповсюдження мережі інноваційних фондів для підтримки інноваційного бізнесу на різних рівнях; зорієнтувати необхідну цільову допомогу на реалізацію інноваційних проєктів за конкретними напрямами розвитку сільського господарства; активізувати податкові пільги для підприємств-виробників інноваційної продукції, що дозволить збільшити фінансові ресурси для реалізації інноваційних проєктів й інноваційної програми бізнесу; чітко визначити напрями законодавчого забезпечення щодо фінансування та сформувати механізм підтримки малого інноваційного підприємництва.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Щуревич Л.М. Інноваційні перспективи в розвитку сільського господарства в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 10. С. 101-105.
2. Манойленко О.В. Управління інноваційними процесами: формування методичного підходу до подолання бар'єрів розвитку. *Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики*. Х. : ВД «ІНЖЕК», 2013. С. 139–158.
3. Никифоров А. Є. Інноваційна діяльність: теорія і практика державного управління : монографія / А. Є. Никифоров. К.: КНЕУ, 2010. 420с.
4. Shestakovska T. FinTech business and prospects of its development in the context of legalizing the cryptocurrency in Ukraine. *The Scientific Papers of the Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 2018. 5. pp. 77-89.
5. Саблук П. Т. Інноваційна модель розвитку сільського господарства економіки України та роль науки в її становленні. *Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку*. 2011. № 2. С. 200-208.
6. Стратегія розвитку сільського господарства економіки на період до 2020 року. Схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2013 р. № 806-р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-p>.
7. Концепція Державної цільової програми розвитку сільського господарства економіки на період до 2022 року: проєкт. URL: <http://minagro.gov.ua/node/16822>
8. Череп А. В. Управління інноваційними процесами на підприємстві: сучасні підходи та перспективи. *Формування ринкових відносин в Україні: збірник наукових праць*. 2014. № 4. С. 43–46.
9. Потенціал розвитку і перспективи відродження сільських територій в умовах сучасних реформ: науково-аналітична доповідь/ під ред. В. Борщевського. Львів, 2017. 43 с.